

La recepció moderna de la història grega i la teoria de l'estat

JORDI SALES I CODERCH (*Facultat de Filosofia. Universitat de Barcelona*)

Quan s'afirma la necessitat d'una «inculturació en la modernitat», què és el que es diu exactament? Hi ha una *x* encarnada en unes formes de civilització donades, que són caduques i que cal abandonar per tal d'inserir-se en les formes de la civilització moderna. Com diferenciem entre allò que està encarnat en allò caduc i el que és caduc? Què és el que com a realitat pot realitzar inculturacions successives? Quin tipus de realitat té? Pere Lluís s'explica: «Personalment, parteixo d'una doble convicció: a) Que el cristianisme ha realitzat plenament fins ara una sola inculturació, la inculturació al món occidental *premodern*, durant els quinze primers segles de la seva història. b) Que la qüestió de més calibre que té plantejada l'Església catòlica a Europa és la de la seva encara en bona part pendent inculturació *moderna* (qüestió que no és pas de naturalesa diferent de la de les inculturacions extraeuropees)»¹. La primera convicció és un diagnòstic; la segona, una consigna per fer valoracions. La primera versa sobre com li han anat les coses a un —isme, el «cristianisme»; la segona determina la prioritat de l'agenda de «l'Església catòlica a Europa». D'aquesta manera de fer, ara únicament ens interessa amb quines determinacions temporals i espacials es formula l'una i l'altra cosa, el diagnòstic i la consigna. Un —isme, el cristianisme, s'ha adaptat *únicament* al «món occidental premodern», una realitat que va des de l'inici de l'era «cristiana» fins a l'any 1500. L'església catòlica, com un actor històric situat entre elements de civilització, *ha fet* una cosa, i ara cal, sembla, que tot desfent-la acabi de fer-ne una altra que ha començat i que té a mig fer. Hi ha qui vigila que la feina no quedi a mig fer. La tasca ineludible és *un trànsit* que podem esquematitzar d'aquesta manera:

1. P. LLUÍS FONT, «Reflexions sobre la inculturació europea moderna del cristianisme», dins A. MATABOSCH, P. LLUÍS FONT, *El repte actual de la inculturació*, Quaderns de la Fundació Joan Maragall, Barcelona: Claret, 1996, p. 21.

món occidental premodern /inculturació grecoromana/
inculturació europea premoderna



inculturació europea moderna, desmedievalització ²

És justa aquesta prioritat i aquesta vigilància? Per al que nosaltres volem fer ara, una *teoria dels elements de civilització*, ens cal pensar sobretot en quin llenguatge se'ns està parlant, i si de veritat l'entendem o només ho fem veure. Fer veure que s'entenen coses que en realitat no s'entenen és un fenomen històric que caldria que fos més estudiat del que és; opera un cert temor reverencial davant de la solemnitat amb què sempre es formula aquest tipus de llenguatge imperatiu i la forma sovint coactiva de les seves consignes. Els pobles europeus, sobretot els llatins, sovint diuen que sí, o ho fan veure, a qualsevol cosa que exhibeixi algun poder que sembla que pot durar. Quant al que sembla que és el fons de la qüestió, la consigna d'inculturació moderna, tal volta podríem respondre: potser sí, però *com* cal inculturar-se i, sobretot, exactament *a què*? En tota aquesta història hi ha també una qüestió lateral que té alguna importància: quin paper tenen en l'equilibri de poder de les nostres societats els agents, o comissaris, d'inculturació? No és gens fàcil captar completament la naturalesa de la dificultat; per una part hi ha clarament una gran imprecisió en l'ús de termes com 'modernitat' i 'occident', fet que potser hauria de determinar una major inquietud de la que realment s'observa. De vegades, no pas gaires, trobem moments de mal humor quan les etiquetes no estan ben posades. Carl J. Richard, de la Universitat de Lousiana, a la ressenya del llibre *The Western Time of Ancient History*, editat sota la direcció d'Alexandra Lianeri, professora de la Universitat Aristotle de Tessalònica, escriu: «To the authors, 'the West' apparently consists almost exclusively of Herodotus, Thucydides, Renaissance Italy, eighteenth and nineteenth-century Britain, France, and Germany, and Arnaldo

2. *Ibid.* p. 34: «Després de la gran inculturació europea premoderna, la inculturació europea moderna (desmedievalització) i les inculturacions extraeuropees (desoccidentalització) són realitzacions paral·leles d'un mateix programa que es poden il·luminar mútuament».

Momigliano»³. Realment, encara que la llista no és pas curta, sembla que hi hauria d'haver més coses en un tot que s'anomena 'occident'. La qüestió cal que sigui exactament aquesta: si estem acostumats a la precisió en tantes coses, per què deixem surar tan sovint en la vaguetat la determinació espacial d'occident com un ponent indeterminat de no sabem exactament quins llevants, o la temporal de modernitat que pot oscil·lar des de Cassiodor a Baudelaire, o sigui des del segle v al segle XIX? Sembla que passa com alguna cosa en la que la confusió té alguna funció. El que sempre es guanya essent imprecís és l'obertura a la possibilitat d'adhesions contradictòries. Si ningú no sap ben bé el que és, es pot arribar a reunir a molts. Si afegim molts ornaments a una determinació, aquesta guanya més partidaris.

Em penso que potser s'expressa bé la naturalesa del fenomen que persegüim si fem atenció a la paradoxa que comporta l'*afirmació* de John Stuart Mill l'any 1846, això és, que té major importància en la història anglesa la batalla de Marató que la batalla de Hastings: «*The battle of Marathon, even as an event in English history, is more important than the battle of Hastings. If the issue of that day had been different, the Britons and the Saxons might still have been wandering in the woods*»⁴. És una afirmació ben estranya. La batalla de Marató fou una batalla entre grecs i perses l'any 490 abans de Crist amb victòria dels grecs. La batalla de Hastings fou una batalla entre anglosaxons i normands el 14 d'octubre de 1066 amb victòria de Guillem, anomenat «el Conqueridor», que fou el primer rei normand d'Anglaterra. Molt sovint l'hermenèutica és sobretot l'art de sorprendre'ns adequadament de les retòriques i de les paradoxes: s'afirma que uns grecs vencedors dels perses és un fet de la història d'Anglaterra perquè es diu que ha estat un fet decisiu per tal de treure a britons i saxons de la seva errància pels boscos. Els britons i saxons són avui civilitzats perquè els grecs varen vèncer els perses fa 2500 anys a la plana de Marató. Si ho traduïm a la nostra circumstància, haurem de dir que,

3. C. J. RICHARD a la ressenya en *The Ancient History Bulletin Online* de llibre d'Alexandra LIANERI (ed.), *The Western Time of Ancient History: Historiographical Encounters with the Greek and Roman Pasts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

4. John STUART MILL, *Discussions and Dissertations*, vol. II, 283 [London 1859]: «Early Grecian History and Legend», *Edinburg Review*, october, 1846.

per exemple, jo, Jordi Sales, afirmo ara el 2013 que la batalla de Marató és un fet decisiu de la història de Catalunya perquè una victòria persa faria que laietans, ausetans i ilergets encara estiguessin saltant per les muntanyes. O el que val per a l'Anglaterra del segle XIX no val *també* per a la Catalunya del segle XXI? Em temo que no, però a més de com resignar-nos-hi, potser encara ens caldria saber exactament el perquè; del contrari, o bé la nostra *situació* encara és com la d'antigues tribus perdudes pel bosc o en algun moment alguna *x* ens ha civilitzat. Ens ha civilitzat una *x* que en el nostre cas no fóra pas Atenes, sinó una potència de capacitat civilitzadora menor o més deficient, la qual cosa és considerada ben evident pels resultats obtinguts. La sorprenent afirmació de John Stuart Mill es fa l'any 1846; les estàtues del Partenó d'Atenes són al *British Museum* des de 1816, l'endemà de la batalla de Waterloo en què tropes angleses i prussianes varen vèncer a *imperial*s tropes franceses.

El llenguatge polític de la revolució republicana moderna (o contemporània, 1776, 1789) és romà: es parla de república, hi ha un senat i un capitol als Estats Units, hi ha un consolat a la República Francesa. Quan anava a escola, que l'edat moderna era una cosa que començava l'any 1453 i acabava l'any 1789, ens ho deien sense fer escarafalls de postmodernitats. A la modernitat li seguia l'edat contemporània, que anava des de 1789 fins als nostres dies. John Stuart Mill escriu la frase que ens ocupa en la recepció dels dos primers volums de la *History of Greece*, de George Grote (1794-1871). George Grote està enterrat a l'Abadia de Westminster, al *Poets' Corner*. En la seva mateixa tomba fou enterrat quatre anys després Connop Thirlwall (1797-1875), també autor d'una *History of Greece*. Dos anglesos del segle XIX *autors d'històries de Grècia* estan enterrats amb honors nacionals com a poetes anglesos. Connop Thirlwall és un bisbe, un teòleg anglicà; d'ell deia John Stuart Mill que era la persona que havia sentit parlar millor en públic⁵. George Grote és un banquer, fill de banquer, que fa de polític i en les seves estones lliures d'historiador, que és el que li ha donat la fama. És

5. Connop THIRLWALL (1797-1875), *History of Greece*. 8 vols., London: Printed for Longman, Rees, Orme, Brown, Green & Longman and John Taylor, 1835-1844. D. KYRIAKOS, «Bishop Connop Thirlwall: Historian of Ancient Greece», *Quaderni di storia*, 56 (2002): 49-91 (reed. a *Studies on the Reception of Plato and Greek Political Thought in Victorian Britain*, London: Ashgate, 2011).

amic de James Mill, el pare de John Stuart Mill, de David Ricardo, de Jeremy Bentham dels que es coneixen com a radicals. La seva Banca era al carrer Threadneedle, el mateix carrer on hi havia el Banc d'Anglaterra. George Grote al matí treballava al banc, a les tardes escrivia la història de Grècia en un pis que va llogar per estar més còmode al mateix carrer del banc. George Grote passa per ser *el fundador* de la historiografia moderna sobre la Grècia antiga.

Què vol dir exactament aquesta expressió? Què són en general, i també en aquest cas, els *fundadors* de *modernitats*? Ens acabem acostumant a tot però, en realitat, la connotació de fundador i la de modernitat no lliguen fàcilment: qui funda és a l'origen, el modern és el que trenca. L'erudició i l'*acribia* de Giovanna Ceserani, professora de la universitat de Stanford, ens adverteix que l'expressió és imprecisa. Certament, però George Grote «*is the most frequently cited founder. But what else is lost by assimilating Grote's work to that of today's historians and by leaving out authors who preceded him?*»⁶. Abans de George Grote hi ha precursors en la tasca de fundació de la historiografia moderna de Grècia. Un precursor, segons l'aguda definició de Georges Canguilhem, és algú que s'ha sabut *després* que hi era *abans*. Tot plegat potser vol dir que el llibre de George Grote, *History of Greece* (1846-1856) és la història més antiga de Grècia encara consultada avui pels estudiosos o, més senzillament, que és de *bon gust* parlar-ne bé. L'assaig d'Arnaldo Momigliano de l'any 1952⁷ és el responsable d'aquesta «canonització»: «Arnaldo Momigliano's 1952 essay *Grote and Greek History* has been crucial to recent presentations of Grote as foundational figure. Grote was here conclusively depicted as master of evidence and political

6. GIOVANNA CESERANI, «Modern histories of ancient Greece: Genealogies, contexts and eighteenth-century narrative historiography», a A. LIANERI, *The Western Time of Ancient History: Historiographical Encounters with the Greek and Roman Pasts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 138-155.

7. ARNALDO MOMIGLIANO, *George Grote and the Study of Greek History*. An Inaugural Lecture Delivered at University College, London, 19 February 1952, a XVI-XVII *History of Greece: From the Time of Solon to 403 B. C.* by George Grote, Paul Cartledge, M. O. B. Caspari, J. M. Mitchell William M. Calder, III and Stephen Trzaskoma, *cartletge 2001*. Cf. *George Grote Reconsidered: A 200th Birthday Celebration with a First Edition of his Essay 'Of the Athenian Government'*, Hildesheim: Weidmann, 1996.

interpretation –his work combining ‘passionate moral and political interests, vast learning and respect for the evidence’⁸. Convé no oblidar que l’any 1952 hi ha encara una situació en què gran part de l’erudició en història antiga havia perdut la seva decència política. Calia trobar un punt de partida ferm. El que li dona a la *Història de Grote* la seva distinció gairebé única és, segons Arnaldo Momigliano, aquesta combinació de passió immensa, aprenentatge moral, interessos polítics i el respecte per l’evidència. Hom pot dir que George Grote ha establert, per a la historiografia europea en general, la forma de la història grega que encara preval en els llibres i en els instruments divulgatius sobre el món antic. En aquest esquema que se’ns fa ben aviat familiar, la democràcia atenesa dels segles v i iv abans de Crist es troba al centre de la història grega. L’exemple polític d’Atenes justifica l’estudi de l’antiga Grècia; és a causa d’aquest exemple que s’incorpora la batalla de Marató a la història d’Anglaterra. Prosper Mérimée (1803-1870), l’historiador, arqueòleg i escriptor, l’autor de *Carmen*, comenta tots els volums de la història de Grècia de Grote segons van sortint a la *Revue des Deux Mondes* i s’entreté en comparacions entre Atenes i el París del Segon Imperi. La dualitat *Pèricles / demos*, en la captura de la democràcia atenesa com a model de l’estat del segle XIX, fa de la democràcia sobretot un *procediment* per a dirimir entre candidats a primers ciutadans. Abans d’aquest moment, que es consolidarà posteriorment com a tradició, diguem-ne moderna, hi havia hagut preferència per Esparta, que feia de model a Rousseau, a Robespierre, a Milford. A Jean Jacques Rousseau li agrada més Esparta perquè és sòbria mentre que el luxe i la tirania sobre els seus aliats no farien a Atenes exemplar. Posats a parlar de gustos, en algun moment del que anomenem Il·lustració, Frederic de Prússia és comparat amb la figura de Filip de Macedònia elogiosament. Als moderns més atlàntics els ha «civilitzat» Atenes perquè tenen la batalla de Marató en la seva història i a «nosaltres», els diguem-ne continentals o mediterranis, incorporats a l’atlantisme per pactes militars posteriors, ens ha civilitzat Roma, o qui? O no estem prou ben «civilitzats» perquè ens havien adoctrinat

8. GIOVANNA CESERANI, «Modern histories of ancient Greece: Genealogies, contexts and eighteenth-century narrative historiography», a A. LIANERI, *The Western Time of Ancient History: Historiographical Encounters with the Greek and Roman Pasts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 138-155.

nat monjos o frares a qui els moderns els havien pres monestirs i convents abans d'enterrar els seus banquers i clergues historiadors de Grècia com a poetes en abadies? El joc entre *premodern* i *modern* és un joc complicat de poders i modes, de vencedors i vençuts en guerres, entre els poders exercits des del seu centre i també en els vigilants o comissaris de la seva influència en territoris dominats. En la seva aparent senzillesa, l'ús de fronteres de modernitat està ple d'implícits o vaguetats. 'Vague' és el que no està clarament definit. En aquest joc d'adjectivar cultures o civilitzacions, el que és també indefinit és el terme 'occident'. Hi ha diversos ponents de llevants diversos, per la molt senzilla raó que el sol es lleva i es pon cada dia a cada punt del nostre planeta.

Quan algú rep una consigna pot acceptar-la, seguir-la o refusar la direcció aconsellada o prescrita. Es pot fer una altra cosa, també: examinar el llenguatge amb què està formulada i enumerar les perplexitats que d'aquest examen sorgeixen. És el que hem fet en aquesta comunicació. Hi ha un resultat sorprenent: la recepció anglosaxona moderna de la història grega condiona la teoria de l'estat d'una manera subtil. En la pràctica atenesa, el procediment propi de la democràcia és el sorteig entre ciutadans; en la pràctica actual de les nostres societats, la democràcia és únicament la tria entre candidats a esdevenir de maneres diverses primers ciutadans. La tria entre candidats és pròpia de les oligarquies. Aquesta tensió defineix, crec, la nostra aporètica sobre la vida política.